

Ideja povezivanja fakulteta društvenih nauka

Dr Ante Fiamengo

1. Protivrječna tendencija sve veće diferencijacije i sve izrazitije integracije u društvenom kretanju

Razvitak nauka i naučnih institucija odgovara u svojoj osnovnoj liniji protivrječnom razvitku društva. Kao što je društvenom kretanju svojstvena protivrječnost između sve izrazitijeg diferenciranja i sve kompleksnije integracije, tako isto se i nauke i njima odgovarajuće institucije kreću u protivrječnosti između sve veće diferencijacije i sve veće generalizacije i integracije.

Današnja epoha je posebno obilježena brzom dinamikom diferenciranja prirodnih i društvenih nauka. Umjesto fizike i matematike postoji niz posebnih fizičkih i matematskih disciplina. To je isto i s filozofijom. Čak i tako mlade društvene nauke, kao što su psihologija, sociologija i nauka o politici, koje tek što su se formirale ili se još nalaze u procesu svog formiranja i osamostaljenja, brzo podliježu zakonu sve veće diferencijacije i specijalizacije.

Takve su tendencije u svojoj osnovi postulat sve veće društvene podjele rada, sve izrazitije društvene diferencijacije, sve bogatijeg i razgranatijeg društvenog strukturiranja i sve složenijih društvenih nauka.

Ako je porast društvene podjele rada i društvene diferencijacije izazvao porast nauka i naučnih disciplina, onda je porast ovih determinirao i porast institucija koje imaju zadatak da spremaju ljude za obavljanje odgovarajućih društvenih funkcija i struka potrebnih za normalno funkcioniranje globalne društvene zajednice. Otuda je tendencija stvaranja novih fakulteta i ustanova visokoškolskog karaktera sasvim normalna i nužna pojava. Ako je nekada jedan fakultet prirodnog ili društvenog smjera mogao da zadovolji potrebe društva u cjelini, dalji proces društvenog kretanja tražio je i uvijek traži formiranje novih posebnih fakulteta i visokih škola.

Svjedoci smo jedne simptomatične protivrječnosti: dok se s jedne strane u svakidašnjim diskusijama oštro osuđuje otvaranje novih specijalnih institucija i specijaliziranih škola, životna praksa s druge strane traži i živo podržava upravo takvu tendenciju i realizira je u većem ili manjem opsegu. Tim protivrječnim tendencijama opterećeno je čitavo savremeno čovječanstvo, bez obzira na društvenu strukturu. Ne postoji neka bitna razlika između

zemalja kapitalističkog i zemalja socijalističkog sistema. Formiranje kadrova određenih profila naprosto je postulat potreba savremenog društva i ništa nije u stanju da zaustavi takvo gibanje i takve tendencije.

Društvena praksa u svim zemljama svijeta sve se više i sve izrazitije oslanja na nauku. Dalji razvoj nauka i naučnih institucija i stručnog osposobljavanja podmlatka za društvene funkcije postala je stvar naučne politike, a ne više čin slučaja i stihijnosti. Sve veća racionalizacija postaje postulat daljeg društvenog kretanja. Naučna politika je samo drugi naziv za racionalno sprovođenje mjera i zahvata na području gajenja i razvitka nauka i njima odgovarajućih nastavno-naučnih institucija.

Zahtjevu racionalizacije, naučne politike, mora biti potčinjeno i rješavanje protivrječne tendencije sve veće diferencijacije i integracije u sferi nauke. Politika usmjeravanja naučnih napora u pravcu ostvarivanja postavljenih ciljeva postulat je savremenog stanja razvitka podjele rada, društvene strukture, nauka i naučnih institucija, to jest ekonomskih, socijalnih, kulturnih i političkih potreba tog društva.

Da li se naučna politika iscrpljuje u poduzimanju adekvatnih društvenih mjera u cilju zadovoljenja potreba društva izazvanih sve većom specijalizacijom? Šta je s drugom stranom protivrječne tendencije, odnosno s drugom tendencijom protivrječnog kretanja društva i nauke? Ne bi li zadatak naučne politike bio i da uvažava tendenciju sve veće integracije društva, nauka i institucija, te da onemogućava razvijanje negativnih posljedica predimenzioniranja uskih specijalnosti, da koči i sprečava krajnje posljedice rascjepkanosti nauka i pedagoško-naučnih institucija, a prema tome atomizaciju društvenih poziva, odnosno uskostručnost poziva ljudi kao nosilaca tih funkcija. Akcija ove strane naučne politike je polidimenzionalna i vrlo složena. Pokušaj njenog svođenja samo na jednu dimenziju značilo bi uništavanje pozitivnog jezgra istinske naučne politike. U čemu se ogleda polidimenzionalni karakter procesa generalizacije i integracije nauka i naučnih institucija i stručnog osposobljavanja kadra za vršenje odgovarajućih društvenih poslova?

Prvo, ukoliko proces usitnjene specijalizacije omogućava produbljeniju spoznaju određenog broja pojava i temeljitiju stručnu spremu za određene društvene poslove u sistemu podjele rada, utoliko on istovremeno sve više zatvara čovjeka kao stručnjaka u jedan uski krug predstava i pojmova, osposobljava ga sve izrazitije samo za jedan užu krug konkretnih radnji u radnom procesu. To čini čovjeka jednostranim i ograničenim bićem, negirajući ga kao generičko biće, to jest kao jedinstvo raznovrsnih potencija, kao humanistički ideal svestrano razvijene ličnosti. Marx je jasno predviđao opasnost razvijanja čovječanstva u smjeru »ograničenih seoskih i ograničenih gradskih životinja« i kritikovao »idiotizam profesija«. Upravo proces sve većeg diferenciranja i specijaliziranja rađa potrebu u svim naukama za usvajanjem određenog kruga pojmova koji bi predstavljali sintetički, generalizirani aspekt tog naučnog područja ili pak više međusobno dodirnih područja. Sve veća specijalizacija traži sve veću potrebu za generalizacijom. Formiranjem posebnih fizičkih disciplina urgentnije se rađa potreba za osnovnim problemima opće fizike. Ukoliko više napreduje proces

formiranja posebnih sociologija, utoliko se sve jače ističe potreba za fiksiranjem određenog kruga pojmova opće sociologije. Naučna politika ne može zaboraviti ovaj postulat protivrječnih tendencija razvoja nauka. Drugo, sve veći proces diferencijacije i specijalizacije rađa pojačan zahtjev za usvajanje humanističkog obrazovanja, tj. unošenja u sistem nastave izvjesnih disciplina općeteorijskog karaktera, posebno filozofije, sociologije, umjetnosti, književnosti itd., kako bi se time barem djelomično paralizirala uskostručna specijalnost i »idiotizam profesije«.

Treće, predimenzioniranje uskih specijalnosti, proces rastavljanja jednog složenog tkiva na njegove samostalne dijelove traži nužno kao dopunu i kao korektiv uvažavanje potrebe međusobne povezanosti nauka i naučnih institucija. Ovo međusobno povezivanje institucija, koordiniranje njihovog rada, međusobna kooperacija ili integracija može imati dva temeljna vida:

a) povezivanje institucija uz očuvanje njihovih posebnih individualnosti, koje može imati dvije svoje varijante. Može biti riječ o jednom više-manje mehaničkom povezivanju posebnih individualnosti u jednu cjelinu, gdje će dijelovi i dalje funkcionirati zasebno kao da nije došlo ni do kakvih vidova povezivanja. S druge strane, može biti riječ o povezivanju posebnih tijela, pri čemu je došlo do stvaranja novih kvaliteta u funkcioniranju cjeline i svakog posebnog dijela.

b) povezivanje uz negiranje posebnih individualnosti i njihovo više-manje potpuno gubljenje, utapanje u integracionim procesima i njihovo fizičko nestajanje.

Osnovno je pitanje koji su motivi pokrenuli proces međusobne povezanosti i koji se ciljevi žele ostvariti u integracionim procesima, odnosno koje su pokretačke snage tih procesa. Kao što se integracioni procesi mogu pokretati iz hegemonističkih, monopoliističkih aspekata, tako se isto oni mogu pokretati iz aspekta poboljšavanja kvaliteta rada, unapređenja materijalne ili duhovne produktivnosti u svim posebnim dijelovima, a time i u integracionom tijelu kao cjelini, zatim iz aspekta kvalitetnijeg funkcioniranja novostvorenog organizma, udruženih institucija.

Interesi društva traže prevladavanje kako jednostranosti procesa diferencijacije, tako i jednostranosti procesa integracije. Naučna politika se sastoji u racionalnim usmjeravanjima ovih dviju protivrječnih tendencija na naučnom i kulturnom planu.

2. Proces diferencijacije pojedinih nauka, a posebno politoloških u svjetskim relacijama

Proces diferenciranja i formiranja posebnih samostalnih nauka tekao je paralelno s procesom produbljivanja ljudskog znanja o pojedinim područjima prirode i društva. Iako je proces diferenciranja pojedinih nauka i njihovog formiranja kao zasebnih disciplina vidno započet već na tlu antike, pogotovo u aleksandrijskoj epohi, doba odvajanja pojedinih nauka iz područja religije i filozofije i njihovog konstituisanja kao zasebnih nauka u pravom smislu riječi, jeste doba nastanka i razvitka kapitalizma. Pri tome je karakteristično da se proces odvajanja i formiranja prirodnih nauka odvija brže nego proces osamostaljivanja društvenih nauka.

Taj fenomen se u osnovi tumači činjenicom da je proces razvitka kapitalističke robne proizvodnje postulirao razvitak prirodnih nauka: mehanike, fizike, biologije, kemije itd., i obrnuto, činjenicom da je kapitalistička klasa u svom začetku jače bila zainteresirana za razvitak materijalnih uslova egzistencije i proizvodnih snaga, a tek kasnije i za razvitak društvenih nauka.

Paralelno s procesom razvijanja i osamostaljivanja pojedinih nauka stvaraju se i posebne pedagoške i naučne ustanove, institucije, razne univerzitetske ustanove, koje bi imale, kako to podvlači Janez Stanovnik, trostruki zadatak:¹⁾ a) da sakupljaju i čuvaju postignuta znanja; b) da prenose znanja putem odgoja i sistema obrazovanja na dalje generacije i c) da dalje razvijaju ostvareni stepen naučnog dostignuća.

Iako je ljudska misao od najranijeg djetinjstva bila zaokupljena idejom društva, društvene strukture i političkih fenomena, ne treba zaboraviti da su u procesu razvitka nauka najkasnije doživjele svoje osamostaljenje upravo sociološke i političke nauke. Štaviše, dok danas doživljavamo brzi rascvat sociologije, osobito posebnih sociologija, dotle se nauka o politici, odnosno političke nauke, još uvijek bore za svoju afirmaciju i samopotvrđivanje kao posebnih nauka.

Takvo stanje proizlazi iz više posebnih razloga; a) ono je uslovljeno činjenicom dominirajućeg mišljenja kroz historiju da su država i društvo identični fenomeni; b) otuda je ono uslovljeno činjenicom što je politika i politička znanost bila pod okriljem prava i pravnih znanosti, kao što su nekada nauke bile sluge teologije i filozofije; c) ono je uslovljeno činjenicom što se politika posmatrala isključivo ili pretežno kao jedna prljava praksa koja se konkretizuje s jedne strane u težnji jednih društvenih grupa za društvenom moći i dominacijom, a s druge strane u distanciji proizvođačkih društvenih grupa od politike i političkih zbivanja; d) ono je dalje uslovljeno činjenicom koja odatle proizlazi, da su kreatori politike kroz historiju bile elitne društvene grupe, da je historija »groblje aristokracije«, a da su mase, proizvođači pasivna gomila, objekt na kome se izvode politička zbivanja. Kao nužni zaključak tih i drugih mogućih stavova proizlazi da je politika bila stvar elita, a ne naroda, ne istinska res-publica i prema tome da su dosadašnje društvene zajednice bile realne, stvarne samo za članove vladajućih društvenih grupa, a apstraktne, nerealne zajednice za narod, za proizvođače.

Proces pretvaranja apstraktne zajednice u realnu kategorički traži skidanje politike kao čina s aristokratskog pijedestala i njenu realizaciju kao stvar čitavog naroda, proizvođača s jedne strane, te transformaciju politike kao prljave prakse neproizvođačkih društvenih grupa u svakidašnju realnost proizvođačkog dijela društva. A to dalje nužno iziskuje korjenito drukčiji pristup društva kao realne zajednice izučavanju politike i političkih fenomena, a to traži izučavanje, studij politoloških nauka i njihovo samopotvrđivanje u sistemu nauka.

Proces diferenciranja političkih nauka od filozofskih, pravnih i državnih, ekonomskih, historijskih, pa čak socioloških itd. a time i njihovog odvajanja od ovih i konstituisanja u sistem nauka

1) J. Stanovnik, Univerzitet i naučna revolucija, »Gledišta«, 10/1965. Zagreb.

kao posebnih, samostalnih nauka, a u daljoj konsenzivenciji i proces konstituisanja i posebnih naučnih institucija koje bi s jedne strane izučavale političke fenomene, a s druge strane spremale potrebne kadrove za realizaciju ideje naučne politike i osposobljavale podmladak za obavljanje niza odgovarajućih društvenih funkcija, još i danas se odvija u svjetskim razmjerima. Gledan u globalnoj dimenziji taj proces ima izrazito neravnomjeran karakter. Svoj najrazvijeniji vid ima on danas u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje su već formirani posebni instituti, departmani i fakulteti politološkog smjera. Svoje manje razvijene vidove ima on danas u nizu zemalja Zapadne Evrope: Engleskoj, Francuskoj, Njemačkoj i Italiji. Najmanje razvijeni vid diferenciranja političkih nauka i politoloških institucija ostvaren je do danas u zemljama socijalističkog svijeta. Bilo bi svakako od posebnog interesa istražiti društveno-psihološke, političko-idejne motive koji su determinirali različit stepen i različit karakter procesa diferencijacije političkih disciplina i politoloških institucija od drugih društvenih nauka i društvenih institucija. Samo uzgred će to pitanje biti dodirnuo u daljnoj analizi postavljenog problema ovog napisa, jer ne zasijeca u jezgro našeg napisa.

Proces diferenciranja političkih nauka, njihovog odvajanja od drugih društvenih nauka i formiranja studija političkih nauka u okviru samostalnih institucija, najdalje je otišao u SAD. Prva škola političkih nauka (»Graduate School of Political Science«) osnovana je još u prošlom stoljeću (1876. godine na Columbia University). U procesu daljeg diferenciranja, odvajanja od drugih društvenih nauka i osamostaljivanja kao posebnih naučnih institucija, te stvaranja posebnih studija političkih nauka, tendencija osamostaljivanja političkog studija nailazila je na snažan otpor drugih društvenih nauka; prava, filozofije, historije, sociologije, psihologije, antropologije itd. Koncem XIX i početkom XX stoljeća taj otpor je bio uglavnom savladan i od tada se stvara postepeno na svim univerzitetima u SAD studij političkih nauka kao zaseban studij. Naime, u okviru univerziteta u SAD se stvara redovito i poseban fakultet političkih nauka (Department of Political Science). Negdje je taj proces diferenciranja išao dotle da su formirani čak i posebni odjeli unutar studija političkih nauka, ili pak izdvojeni kao posebni odsjeci, kao na primjer Odsjek za međunarodne odnose.²⁾ (Yale, Princeton i Virginia University).

Brz razvitak političkog studija u SAD uslovljen je, pored ostalog, društvenim potrebama političke naravi, što je dalo umnogome i jače naglašen empirijski karakter tih studija. Konkretno, kao važna pitanja postavljala su se istraživanja javnog mnjenja i izbora u SAD, te politička kretanja u raznim dijelovima svijeta za koja je američka vlada bila posebno zainteresirana. U tome smislu u SAD su političke nauke najbliže bile povezane, pa još i danas, sa sociološkim naukama, koje su jako razvile metode istraživanja društvenih fenomena.

Politički studij u Engleskoj se donekle razlikuje po svojoj povezanosti s drugim predmetima od studija u SAD. Organizovan politički studij ovdje postoji od 1895. i u svom početku je bio povezan sa posebnom institucijom »London School of Economics and Political Science«. Studij političkih nauka u Engleskoj je bliže

2) N. Smilagić, Problemi nastavnog plana Fakulteta političkih nauka, Politička misao, broj 1/1964.

povezan sa studijima humanističkih nauka (pravom, ekonomijom, sociologijom i filozofijom a naročito historijom) nego u SAD. Iako se i ovdje zapaža naglašen empirijski karakter studija političkih nauka, on nije toliko predimenzioniran kao u SAD.

Začetak političkih studija u Francuskoj je ranijeg datuma nego u SAD i Engleskoj. Najstarija ustanova te vrste u Francuskoj, »Ecole libre des sciences politiques«, privatnog je karaktera. Danas postoje dvije temeljne institucije političkog studija u Francuskoj: a) Institut d'Etudes politiques i Fondation nationale des Sciences politiques, te nekoliko slobodnih političkih institucija: Academie Internationale de Science politique et d'Histoire constitutionnelle, Institut international de Philosophie politique, Institut International d'Etudes et de Recherches Diplomatiques i Ecole des Hautes Etudes Internationales.

Po svom karakteru studij političkih nauka u Francuskoj, za razliku od takvog studija u SAD a djelomično i u Engleskoj, ima nešto izrazitije teorijski profil, iako još dosta prevladava empirijski karakter. On pruža opće političko obrazovanje, priprema obavljanje izvjesnih praktičnih političkih i administrativnih funkcija, te je vezan i služi često kao dopuna humanističkim studijama prava, a manje filozofije.

Proces diferenciranja političkih nauka u Italiji i Zapadnoj Njemačkoj ima dosta drukčiji tempo i karakter. Iako je na primjer u Italiji dosta rano osnovana »Scuola di Scienze Sociali« koja je sadržavala elemente političkih nauka (godine 1902. pretvara se u »R. Istituto Superiore di Scienze Sociali, C. Alfiori«), tek 1934. prerasta u fakultet. U Italiji je studij političkih nauka najuže povezan sa pravnim studijem i borba za emancipaciju političkih nauka ima u Italiji u osnovi i borbu protiv dominacije prava i pravnih institucija. Pri tome se smatra da je takav studij najbliže povezan sa studijem socioloških nauka koje same ne mogu da nađu mogućnost za svoj plodan razvoj u sklopu fakulteta političkih nauka, u kojem se zapaža izrazita hegemonija prava i historijsko-filozofskih disciplina.³⁾ Kao što izučavanje sociologije ne može da bude povoljno realizirano u slučaju ako se ona jednostavno doda filozofskom ili pravnom fakultetu, tako isto je stvar i sa povoljnom mogućnošću razvitka političkih disciplina. Nalaženje jednog modusa da se one odvajaju dominirajućem uticaju historijskih, pravnih i filozofskih disciplina, a nađu bliži kontakt sa sociološkim i ekonomskim naukama, svakako je važna pretpostavka za pravilni studij političkih nauka. Pitanju rješavanja daljeg razvoja političkih nauka, njegovom inkorporiranju u studij drugih nauka, odnosno njegovoj povezanosti sa strukturom studija na pravnom, filozofskom i ekonomskom fakultetu, što čini temeljni elemenat u problematici reforme studija političkih nauka, posvećeno je u Italiji mnogo pažnje na Drugom nacionalnom kongresu studenata političkih nauka koji je održan u Torinu od 19—22. decembra 1964.⁴⁾

3) Alberto Marradi, La riforma della facoltà di scienze politiche, Il Mulino, anno XIV, numero 2/1965.

4) Pitanju razgraničenja i međusobne povezanosti studija političkih nauka i studija filozofije, prava, historije, ekonomije i sociologije posvećena je centralna pažnja. Ideja oslobađanja tih studija hegemonije prava, filozofije, osavremenjivanja historije, nalaženja bližeg kontakta s ekonomijom, te najuže povezanosti sa sociologijom dominira u nastojanjima na kongresu. Vidi prikaz Alberta Marradija, La riforma della facoltà di scienze politiche, Il Mulino, anno XIV, numero 2, str. 144—154.

Još izrazitiju diskusiju izaziva problem diferencijacije političkih nauka, njihove konstelacije u strukturi savremenog univerzitetskog studija, a pogotovo odnos političkog studija prema društvenoj stvarnosti u Zapadnoj Njemačkoj. Iako već postoji nekoliko ustanova koje daju određenu vrstu obrazovanja u sferi političkih nauka (Hochschule für Arbeit, Politik und Wirtschaft i Hochschule für Politische Wissenschaften u Münchenu i u Berlinu) još uvijek ne postoji u Njemačkoj izgrađeni akademski status političkih nauka. Postojeće ustanove su prvenstveno orijentirane u dva smjera: a) one daju općepolitičko obrazovanje i b) one važe kao specijalne ustanove koje daju spremu za određeni tip viših državnih činovnika. Diskusija u smislu davanja političkim naukama određenog akademskog statusa je naročito oživjela u toku 1965. godine. Na toj liniji je interesantan materijal dobiven anketiranjem 25 (samo 11 dalo odgovor) poznatih ličnosti iz područja nauke, politike i publicistike kojima je postavljeno 6 slijedećih pitanja: 1. kako ocjenjujete dosadašnji razvitak političkih nauka u Njemačkoj; 2. na kom fakultetu treba da nađe svoje mjesto izučavanje političkih nauka i na koje susjedne discipline bi trebalo da se oslanja studij političkih nauka; 3. treba li da se njemačka politička nauka nadoveže na stare tradicionalne nauke njemačkog univerziteta, ili bi se ona morala organizirati prema uzoru anglosaksonske political science; 4. kako ocjenjujete odnos političke teorije i političke prakse; 5. koje zadatke političke nauke u skorajnje vrijeme smatrate urgentnim i 6) koji značaj imaju zadaci i ciljevi političkog odgoja za političku nauku u Njemačkoj.⁵⁾ U sklopu raznovrsnih i često kontradiktornih prijedloga u rješavanju statusa političkih nauka u sklopu akademskog studija može se ipak zapaziti nekoliko izrazitijih tendencija: a) u dosadašnjem razvoju politička nauka nije imala jasno određenu sadržinu niti je područje ove nauke bilo jasno distingvirano od ostalih nauka; b) trebalo bi se suprotstaviti tendenciji veličanja američkog empirizma u struktuiranju političkih nauka, te studij političkih nauka tješnje povezati sa filozofijom, sociologijom i novijom historijom, a ukoliko se ne realizuje studij tih nauka kao samostalni studij, uklopiti ga u filozofski fakultet; c) izučavanje političkih nauka trebalo bi odvojiti od pravnog studija itd.

Za razliku od stepena razvijenosti studija političkih studija u raznim zemljama kapitalističkog svijeta gdje je on postigao više ili manje izrazitije vidove i uspjehe, u socijalističkom svijetu nemamo dosad, osim u Jugoslaviji, nigdje organiziran studij tih nauka u akademskom vidu. No, isto tako treba napomenuti da je tendencija diferenciranja političkih nauka od drugih društvenih nauka i njihovog organiziranja kao posebnog studija vrlo živa u socijalističkom svijetu. Pored Jugoslavije u kojoj postoji jedan Fakultet političkih nauka i 4 visoke škole političkih nauka (u Beogradu, u Novom Sadu, u Ljubljani i u Sarajevu) koje planiraju da sa slijedećom školskom godinom prerastu u fakultete političkih nauka, ideja o formiranju posebnog fakulteta političkih nauka više-manje je živa u svim evropskim socijalističkim zemljama, a svojoj realizaciji ona je najbliža u Poljskoj. Dosada je studij političkih nauka u Poljskoj inkorporiran u studij društvenih nauka pri Visokoj školi društvenih nauka pri CK PURP u Varšavi, ali

5) Zeitschrift für Politik, Jahrgang 12, Heft 3, 1965. »Zur Situation der politischen Wissenschaft in Deutschland«.

postoji plan da se godinu-dvije stvori poseban fakultet političkih nauka.⁶⁾

Slične tendencije se ispoljavaju i u drugim socijalističkim zemljama,⁷⁾ tako da se zaključuje da će uskoro biti osnovani fakulteti političkih nauka u većini ili u svim socijalističkim zemljama. Takav razvoj događaja i takve tendencije najrječitije govore da je nemoguće zaustaviti dalji proces diferenciranja društvenih nauka, već naprotiv da se saglasno toj tendenciji moraju preduzimati koraci za organiziranje studija političkih nauka kao posebnog studija. I šire društvene potrebe i općeteorijske potrebe neodoljivom snagom tjeraju društvene faktore ka poduzimanju takvih mjera. Ukoliko se još nailazi na mjestimičan otpor u državnim organima, kao i kod starih fakulteta koji otvaranje fakulteta političkih nauka gledaju iz aspekta ličnog komoditeta, samodovoljnosti, a ponekad i iz aspekta bojazni za svoj vlastiti hegemonistički položaj u sklopu društvenih fakulteta, društvenih potreba i tendencije sve veće diferencijacije društvenih nauka i društvenih institucija koje teorijski obrađuju date društvene fenomene (političke fenomene kao one koji se razlikuju od drugih društvenih pojava) i koje daju adekvatnu stručnu spremu za vršenje datih društvenih funkcija koje s procesom dalje društvene podjele rada postaju sve raznovrsnije i sve bogatije.

3. Međusobna povezanost studija političkih nauka sa studijem drugih nauka

Postavljeno pitanje iziskuje analizu nekoliko temeljnih problema: a) kakvog je karaktera studij političkih nauka, naime kakav je stepen diferencijacije ostvaren između političkih fenomena i ostalih društvenih fenomena; b) kakve su praktične potrebe za kadrovima koji imaju stručnu spremu političkih nauka; c) kakva međusobna povezanost postoji između političkih nauka i ostalih društvenih nauka, te prema tome kakva bi mogla postojati organizaciona povezanost institucionalnog karaktera između ustanove koja sprovodi studij političkih nauka i ustanova koje organiziraju studij drugih društvenih nauka; d) da li bi određena institucionalna povezanost, iz općeteorijskog i funkcionalnog aspekta, tj. iz aspekta stvaranja adekvatnije stručne spreme, bila korisna za pozitivnije obavljanje izvjesnih društvenih funkcija politologa, tj. diplomiranih studenata fakulteta političkih nauka.

Politički fenomeni su posebni društveni fenomeni koji se razlikuju od drugih društvenih fenomena: pravnih, psiholoških, ekonomskih, socioloških itd. S toga je potpuno razumljiv zahtjev da se postepeno formiraju naučne discipline koje bi za svoj glavni predmet imale analizu političkih fenomena. Čini se da više nema potrebe naglašavati posebnost političkih fenomena u sklopu ostalih društvenih fenomena.

6) Početkom novembra 1965. u Zagrebu je boravila jedna delegacija CK PURP koja je pokazala interes za plan i program Fakulteta političkih nauka u Zagrebu, pri čemu je dano do znanja da oni stoje također pred otvaranjem takvog fakulteta u Varšavi u toku 1966. eventualno 1967. godine.

7) U svom članku V. Burlatski, objavljenom u Pravdi od 10. I 1965, također se zalaže za konstituiranje političkih nauka u SSSR-u.

Ostvareni stepen društvene podjele rada i društvene potrebe za kadrovima sa stručnom spremom iz područja studija političkih nauka je također evidentan. Ukoliko stvar politike postaje više stvar širokih slojeva, direktnih proizvođača, utoliko se jače javlja potreba za kadrovima sa stručnom spremom koju daje fakultet političkih nauka. Proces demokratizacije društvenog i političkog života, a pogotovo proces razvijanja samoupravljanja, jeste takav društveni proces koji najevidentnije stvar politike pretvara u općenarodnu stvar, proces koji nužno traži političku akciju u svim sferama društvenog života: ekonomskoj, kulturnoj, idejnoj itd. Racionalnije sprovođenje naučne politike traži studiranje društva, društvenih fenomena, pa prema tome i političkih fenomena. Prema tome izučavanje političkih nauka postulat je društvene prakse, realiziranje ideje naučne politike.

Fakultet političkih nauka izradio je jedan projekt⁸⁾ statusa diplomiranih studenata ovog fakulteta. Drugo je pitanje koliko će naša praksa potvrditi racionalnost takvog projekta, te koje će i kakve korektive unijeti u nj životni proces obavljanja društvenih funkcija politologa u sklopu realne društvene zajednice

Potvrdni odgovor na pitanje statuta studenata na prednja dva pitanja traži soluciju drugih dvaju pitanja: veze između studija političkih nauka i drugih društvenih nauka i veze institucionalnog karaktera koje organiziraju studij tih nauka. Studij političkih fenomena i političkih nauka je dio studija društvenih pojava i društvenih nauka. Pitanje se postavlja u dvostrukom aspektu: a) s kojim društvenim fenomenima su najbliže povezani politički fenomeni i b) s kojim društvenim naukama i društvenim institucijama je najtješnje povezan studij političkih nauka. Bez sumnje da su politički fenomeni najtješnje povezani sa sociološkim, ekonomskim i pravnim, ali isto tako i sa psihološkim i idejnim fenomenima. To upućuje na zaključak da izučavanje, studij političkih nauka mora biti tijesno povezan sa izučavanjem ostalih društvenih nauka. S kojima i u kom stepenu? Na ovo pitanje nalazimo različite odgovore, prema čemu se ispoljavaju i različita shvatanja o prirodi povezivanja studija političkih nauka. Negdje se studij političkih nauka vezuje prije svega za sociologiju, drugdje za pravo, ekonomiju, filozofiju, historiju, psihologiju. U tom smislu je teško naći jedinstveno rješenje. Svaki prijedlog ima svoje opravdanje i dovoljno svojih razloga. Značajniji je problem osnovne orijentacije u studiju političkih nauka: da li izučavanje drugih nauka s kojima političke nauke stoje u najtješnjoj vezi uzeti u njihovom vidu u kome se one izučavaju na svojim matičnim ustanovama, ili svima njima dati politološku usmjerenost, tako da ustanova koja bi izučavala političke nauke ne bude enciklopedija svih društvenih nauka, već naprotiv takva koja bi razrađivala politološki aspekt svih ili najvažnijih posebnih društvenih nauka, barem onih za koje se pretpostavlja da stoje u najužoj vezi sa političkim naukama. Takav aspekt u izučavanju političkih nauka i njene veze s ostalim društvenim naukama prihvatio je Fakultet političkih nauka u Zagrebu u svom drugom nastavnom planu i programu po kome sada radi u svom nastavnom procesu. Time studij na Fakultetu političkih nauka zadobija svoju izrazitu politološku orijentaciju, čime se najbolje i najizrazitije ostvaruje specifičnost studija na fakultetima ove vrste. U svojoj politološkoj orijentaciji studij političkih nauka je, moglo bi se reći, najbolje

našao sebe i smisao svog postojanja kao zasebne individualnosti; u svojoj politološkoj orijentaciji fakultet političkih nauka je najbolje izmodelovao sebe kao specifičnost u krugu akademskog studija društvenih nauka, što mu daje pravo i nužnost na postojanje i svoje daljnje razvijanje.

Drugo je pitanje da li je ovakav plan fakulteta istovremeno i najbolji model koji osigurava njegovu praktičnu efikasnost, ili pak njegovo praktično funkcionisanje traži dalju razradu i cizeliranje sadašnjeg plana. Ne treba zaboraviti da praktički najfunkcionalniji plan može biti samo rezultat interakcije fakulteta i društva, odnosno rezultanta dužeg procesa dijaloga, kooperacije i sukobljavanja dvaju faktora: fakulteta i društvene zajednice.

Ukoliko je Fakultet političkih nauka našao svoju specifičnost, po čemu se razlikuje od ostalih fakulteta društvenih nauka i time sebi potvrdio po liniji sve većeg diferenciranja nauka, u procesu svog funkcionisanja on ne može izbjeći, kao uostalom ni drugi fakulteti, izvjesne dodirne elemente s drugima fakultetima društvenih nauka, a prema tome i tendenciju međusobne povezanosti sa drugim društvenim institucijama. Upravo ideja racionalizacije i realizacije naučne politike traži pronalaženje svih onih komponenta u kojima se ispoljava ta srodnost i međusobna povezanost društvenih institucija i preko kojih mogu praktično da se realiziraju zahvati koji vode rješavanju zajedničkih pitanja. To je isto tako postulat savremenog stupnja razvitka nauka, kao što je osamostaljivanje i samokonstituisanje uslijedilo po zakonu sve veće diferencijacije nauka.

Ideja racionalnog organiziranja akademskog studija zadobija sve veći značaj u svijetu. Ukoliko je proces diferencijacije nauka i naučnih institucija u nekoj zemlji jače razvijen, utoliko se jače i izrazitije javljaju i ideje racionalne organizacije studija, te ideje međusobne povezanosti, i čak integracije. Ideje o potrebi racionalnog organiziranja studija društvenih nauka se u SAD, gdje je inače proces diferencijacije studija društvenih nauka otišao najdalje, izrazito se pojavljuju kroz štampu. Čini se da u razmatranju tog pitanja dominiraju tri temeljna problema: a) kako pronaći najadekvatniju organizacionu formu za studij društvenih nauka; b) kako izgraditi sistem interdisciplinarnih instituta i naučnih centara koji bi mogli biti od zajedničkog interesa za sve slične i srodne fakultete i c) kako pronaći mjere koje bi vodile pojeftinjenju nastave.

Rasprostranjena organizaciona forma akademskog studija u SAD je sistem škola i koledža kao zasebnih institucija koji su često podijeljeni u posebne departmane koji imaju vrlo često izvjesne zajedničke forme administracije i organizacije, pogotovo uprave i studentskih referada. To je omogućeno u SAD zbog posebnog sistema lociranja univerzitetskih kampova gdje se na jednom mjestu nalaze više-manje sve univerzitetske posebne ustanove zajedno sa studentskim domovima i menzama.

Budući da je u svojoj osnovi taj problem riješen, dva druga pitanja stoje danas u centru pažnje u SAD: pronalaženje određenih formi interdisciplinarnih instituta i adekvatnih mjera za pojeftinjenje nastave. Interdisciplinarni instituti imaju nekoliko osnovnih zadataka: a) oni pružaju savjete i pomoć pojedinim univer-

zitetkim nastavnicima i grupama nastavnika u rješavanju problema univerzitetske nastave, u izvođenju empirijskih istraživanja, pomažu i daju materijal diplomiranim studentima koji rade na svom daljem stručnom i naučnom usavršavanju, kao i studentima u toku njihovog redovitog studija, izrađuje prijedloge i nacрте za poboljšavanje i unapređivanje nastave, daju upute za izradu testova, proučavaju načine kako bi ispitni zadaci bili bolji i kvalitetniji itd. To su ustanove koje na neki način objedinjuju nastavni i naučni rad univerzitetskih nastavnika koji su najčešće istovremeno i nastavnici i članovi takvih institucija.⁸⁾

Dok stvaranje interdisciplinarnih instituta i naučnih centara ima prvenstveno zadatak da poboljša kvalitet nastavnog i naučnog rada na univerzitetu i njegovim posebnim departmanima, ideja pojeftinjenja nastave pokrenula je također univerzitetske nastavnike i odgovarajuće društvene organe za stvaranje posebnih mjera. Te su mjere došle posebno do izražaja u traženju pojeftinjenja nastave preko: a) reduciranja broja kolegija, b) uvođenja part-time Faculty sistem i c) korišćenja studenata—asistenata u procesu nastave.

Reduciranje broja kolegija išlo je dvojakom linijom: a) reduciranjem broja zastarjelih kolegija kao i onih koji se u procesu nastave na raznim koledžima i departmanima dupliraju, b) spajanjem malih grupa studenata u veće grupe čime se dobiva nov prostor i oslobađa određen broj nastavnika. To znači da dio studenata može pohađati predavanja na drugom fakultetu.

Zaslužuje pažnju primjena takozvanog Part-time sistema koji ima razne pojave forme: a) dio fakulteta i univerziteta kao cjelina ima kategoriju djelomično zaposlenih nastavnika, tako da nastavnik dobija dio plaće na svakom radnom mjestu; b) ako je nastavnik nekog koledža namještenik neke kompanije, onda mu kompanija dozvoljava da učestvuje u procesu nastave, dok mu koledž plaća samo pripremanje nastave a ne i same časove nastave jer je za to radno vrijeme plaćen u kompaniji; c) članovima instituta koji drže nastavu na fakultetima ne plaća za taj posao fakultet već određenu sumu novaca refundira direktno institutu.⁹⁾

4. Razmatranje međusobne povezanosti fakulteta društvenih nauka Zagrebačkog sveučilišta

Ideja procesa integracije na Zagrebačkom sveučilištu, aktuelna već dosta vremena, postaje osobito živa u uslovima realizacije privredne reforme. Sveučilišni savjet je već u dva maha razmatrao problem integracije u svom okviru. Otvorene mogućnosti u razmatranjima integracionih procesa ostavljaju se i institucijama društvenih nauka: a) pravno-politička grupacija koja obuhvata

8) Wilfrid A. Hoellige, Die amerikanischen Universitäten und die Hochschulreform, Neue Zürcher Zeitung, Nr 246, 7. septembar 1965.

9) Poznati takvi interdisciplinarni instituti i naučni centri u SAD su: a) Bureau of Applied Social Research — Columbia University in New-York; b) Bureau of Institutional Research and Center for the Study of Programmed Learning — University of Minnesota; c) Center for Research on Learning and Teaching and Institute for Social Research University of Michigan in Ann Arbor itd. Podrobni podaci o karakteru i radu ovih i drugih institucija mogu se naći u djelima: 1. J. E. Stecklein: The History and development of the Bureau of Institutional Research at the University of Minnesota 1959; 2. R. Likert i S. E. Seashore: The Institute for Social Research, Ann Arbor, 1965.

Vidi također Better utilization of College teaching resources, izd. The Fund for the Advancement of Education, New York 1959.

ernicijacije i integracije na području društvenih nauka i njihovih institucionalnih jedinica.

Postavljanje problema međusobnog povezivanja studija društvenih nauka prvenstveno, ili gotovo isključivo u okviru grupe: Pravni fakultet, Fakultet političkih nauka, visoke i više upravne

Pravni fakultet, Fakultet političkih nauka, Visoku upravnu i Višu upravnu školu; b) ekonomska grupacija koja obuhvata Ekonomski fakultet, Visoku privrednu školu i Višu ekonomsku školu za vanjsku trgovinu.

Prema izvjesnim dokumentacijama društvenih organa »Osnovni zahtjev reforme na području neprivrednih djelatnosti jest prije svega veća kvaliteta i efikasnost rada ovih djelatnosti, te stalno jačanje materijalnih uvjeta njihova rada i materijalnog položaja radnih ljudi u tim djelatnostima. Prema tome, traženje unutrašnjih rezervi ne bi smjelo dovesti do osiromašivanja uvjeta rada, snižavanja kvaliteta rada i do nemogućnosti da i u ovim organizacijama radni ljudi ostvaruju osobne dohotke zavisno od svog rada i ostvarenih rezultata.¹⁰⁾

Prema tome, rukovodeća nit u razmatranju procesa međusobne povezanosti i integracije fakulteta društvenih nauka bila bi unapređenje kvaliteta funkcioniranja sveučilišta i pojedinih fakulteta kao naučno-nastavnih institucija, kako u svom pedagoškom, tako u naučno-istraživačkom i organizaciono-administrativnom pogledu.

Put integracionog procesa može se zasnivati na dvije moguće dimenzije: a) na razmatranju svih mogućih elemenata u kojima taj proces može doći do svog punijeg izražaja i b) na razmatranju problematike međusobnog povezivanja na bazi potpuno slobodne diskusije zainteresiranih ustanova koje isključuju vidove pritiska. Naime, proces međusobnog povezivanja može biti rezultat racionalnih i dobrovoljnih prijedloga odgovarajućih ustanova.

Kao najbolja moguća polazna pozicija u razmatranju procesa međusobnog povezivanja jeste uvažavanje specifičnosti pojedinih institucija kao izraz određene diferencijacije nauka i naučnih institucija. U svim takvim procesima nemoguće je izgubiti iz vida specifičnost pravnog, ekonomskog, sociološkog i politološkog studija. Mogući vidovi međusobnog povezivanja moraju biti zasnovani na ovoj polaznoj poziciji:

1. posebnost ekonomskog, pravnog, političkog i sociološkog fenomena postulira potrebu njihovog naučnog tretmana u okviru posebnih nastavno-naučnih ustanova ili posebnih odsjeka fakulteta društvenih nauka;

2. tijesna povezanost pojedinih fenomena društvenog karaktera u sklopu društva kao totalnog fenomena rađa nužnost određenog institucionalnog povezivanja, konkretno rađa potrebu reguliranja korelativnih odnosa ekonomskih, pravnih, politoloških i socioloških institucija koji bi organizacioni vidovi najbolje doprinijeli razvijanju svake posebne naučne ustanove po liniji njene specifičnosti i po liniji njihovog međusobnog dodira istovremeno;

3. svaka posebna naučno-nastavna jedinica treba da omogući sprovođenje dviju koncepcija: a) puno razvijanje njihove specifičnosti (pretežno ekonomski smjer za ekonomski fakultet, pretežno pravni za pravne fakultete, politološki za fakultet političkih nauka, sociološki za fakultet socioloških nauka, odnosno grupe itd.); b) racionalno razmatranje i uvažavanje dodirnih tačaka pojedinih disciplina koje ulaze u sastav studija fakulteta društvenih nauka. Konkretno, ako na primjer sociologija ulazi u nastavni plan svih fakulteta (ili mogućih fakulteta) društvenih nauka, onda pored

10) Sveučilišni vjesnik, 15. X 1965, str. 533.

škole, znači osiromašenje problema diferencijacije i integracije društvenih nauka i njima odgovarajućih institucija, tj. svesti ga na najuži okvir i presjeći u korijenu racionalno razmatranje postavljenog problema. Time se ne misli poreći svaka vrijednost rješavanja i tako parcijalno postavljenog problema, ali bi za bit problema bilo svakako bolje i racionalnije da se on zahvati barem na razini sveučilišta, to jest da se razmotri međusobna sličnost i mogućnost međusobnog povezivanja svih institucija društvenog karaktera. Na primjer, svakako da ima više smisla govoriti o mogućnostima međusobnog dodira Fakulteta političkih nauka i Sociološke grupe na Filozofskom fakultetu, nego između tog i Pravnog fakulteta, ili pak nekih drugih grupa na Filozofskom fakultetu i Fakultetu političkih nauka. Tek uvažavanjem šireg sveučilišnog okvira dalo bi jedan puniji i zrelih smisao razmatranju problema međusobne sličnosti, dodira, integracije ili dezin-tegracije. Tim putem bi se u daljoj perspektivi moglo doći do obrazovanja jedne jedinstvene grupe fakulteta društvenih nauka (pravnog, ekonomskog, sociološkog, političkog nauka, za upravu i administraciju itd.) koji bi se međusobno jasno diferencirali, ali između kojih bi se mogao naći niz zajedničkih elemenata čije reguliranje bi moglo pomoći kvalitetnijem funkcioniranju svakog posebno.

Mogućća područja međusobnog povezivanja institucija društvenog karaktera, bilo da je težište na užem ili širem okviru, su raznovrsna. Četiri temeljna područja djelatnosti takvih institucija treba posebno uzeti u obzir:

1. nastavno-pedagošku djelatnost;
2. nastavno-istraživačku;
3. dokumentaciono-bibliotekarsku;
4. organizaciono-administrativnu.

Ad. 1. *Nastavno-pedagoška djelatnost*. Na prvi pogled izgleda da ne bi trebalo inzistirati na povezivanju pedagoške sfere djelatnosti fakulteta. Pažljivije analiziranje postavljenog pitanja otkriva ipak niz mogućnosti takvog povezivanja pri čemu se ne bi narušio princip uvažavanja specijalnosti svake posebne ustanove:

a) obrazovanje interfakultetskih katedri za obavljanje istih ili sličnih nastavnih disciplina. Takve katedre bi mogle biti smještene na jednom fakultetu gdje je nastavni kadar te struke najrazvijeniji, ili bi ličnosti koje čine katedru mogle biti smještene na svojim matičnim fakultetima, ali bi zajedno razmatrali sve planove i programe dotičnih fakulteta i vršili dogovorno nastavu na tim fakultetima po izrađenom planu;

b) mogućnost organiziranja zajedničkih predavanja za pojedine nastavne discipline za studente nekoliko fakulteta, ukoliko je riječ o manjim jedinicama; mogućnost održavanja izvjesnih zajedničkih seminara po unaprijed stvorenom planu;

c) mogućnost izmjene nastavnika istih ili sličnih disciplina između zainteresiranih ustanova;

d) mogućnost slobode upisivanja pojedinih predmeta ili pojedinih kolegija, pojedinih grupa predmeta na drugim fakultetima, to jest uvažiti ideju fleksibilnosti u upisivanju pojedinih predmeta za studente u okviru sveučilišta;

e) zajedničko razmatranje nastavnih programa nastavnika više fakulteta ili grupa;

f) razmatranje mogućnosti formiranja interfakultetskih organa koji bi razgrađivali problematiku režima studija, sistem ispita i ocjenjivanja itd.;

g) koordinacija i suradnja na postdiplomskom studiju koja bi osobito bila poželjna i racionalna.

Ad. 2. *Naučno-istraživački sektor djelatnosti* mogao bi razvijanjem međusobnog povezivanja biti koristan iz više posebnih dimenzija:

a) mogao bi doprinijeti kvalitetnijem postavljanju planova teorijsko-fundamentalnih i empirijskih istraživanja koja bi objedinila odgovarajući kadar svih fakulteta; time bi interdisciplinarna istraživanja, koja su bitna pretpostavka za globalnije pristupe naučnom radu, bila pozitivna više nego dosad;

b) to bi pridonijelo stvaranju posebnih interfakultetskih instituta za fundamentalna i empirijska istraživanja, umjesto dosadašnjih uskih fakultetskih tijela, čime bi se izbjegla praksa dupliranja;

c) to bi doprinijelo izgrađivanju po jedinstvenim kriterijima nastavnog i naučno-istraživačkog podmlatka za pojedine katedre i fakultete, bolji uvid u raspoloživi mladi kadar koji izlazi iz studentskih i asistentskih redova.

Ad. 3. *Dokumentaciono-bibliotekarski sektor djelatnosti* mogao bi obuhvatiti nekoliko važnijih područja rada:

a) u vrijeme dinamičkog razvitka društvenih nauka, a poglavito brzog razvoja empirijskih istraživanja društvenih fenomena, postojanje jednog zajedničkog dokumentacionog centra predstavljalo bi neophodnu pretpostavku za naučna istraživanja (i fundamentalna i empirijska), olakšalo bi proces istraživanja i doprinijelo bi sigurno njegovom kvalitetu. Stvaranje posebnih dokumentacionih centara na svakom posebnom fakultetu ili grupi je neracionalno, skupo i nepotrebno, jer ono traži i velik personal i velika sredstva. Otuda bi *stvaranje zajedničkog dokumentacionog centra za društvene nauke Zagrebačkog sveučilišta bilo vrlo korisno.*

b) posebno je pitanje povezivanja i zajedničkog korišćenja bibliotečnog fonda. Ono je vrlo složeno i u svakom konkretnom koraku bi se morale uvažavati ideje specifičnosti pojedinih ustanova i njihove pedagoške potrebe. Naime, u praksi se postavljaju razna pitanja: kako povezati bibliotečni fond knjiga tako da on bude najbolje dostupan nastavnicima i asistentima za naučni i stručni rad, te studentima za njihov rad, koji fond knjiga ujediniti a koji ostaviti pri svakom posebnom fakultetu, kako rasporediti bibliotekarski kadar da se omogući kvalitetnije funkcioniranje nastavnog i naučnog procesa na svim fakultetima itd.;

c) od posebnog je interesa u integracionim procesima politika nabavki knjiga, a osobito časopisa. Pod udarom kritike često je danas dupliranje časopisa i knjiga skupih izdanja, poglavito strane literature. Preliminarni razgovori između pojedinih fakulteta u politici nabavki knjiga bili bi i racionalni i ekonomičniji, ali u politici integracionog karaktera mogu proizaći i loše posljedice, ukoliko nisu racionalno razmatrane posebnosti pojedinih fakulteta i u naučnom i u nastavnom pogledu, osobito u politici kompletiranja pojedinih časopisa itd.

Ad. 4. *Organizaciono-administrativno područje djelatnosti* može najpunije da bude zahvaćeno integracionim procesom, a da istovremeno bude od najmanje štete za očuvanje specifičnosti pojedinih fakultetskih ustanova.

Aktuelnost prestrukturiranja savremene administracije, za koju vlada nepodijeljeno mišljenje da je ona glomazna, skupa i komplikovana, ističe se u prvi plan u integracionom procesu. U raznim zemljama stvorena su zajednička tijela pri univerzitetskim centrima koja vrše niz funkcija općeuniverzitetskog karaktera, od upisa studenata i studentskih referada do blagajničkog personala i personalnih odsjeka. U tome smislu u razmatranju povezivanja fakulteta u imenovanom području djelatnosti postavljaju se tri temeljna pitanja:

- a) stvaranje zajedničkih studentskih referada;
- b) stvaranje zajedničkog blagajničkog personala;
- c) stvaranje zajedničkog personalnog odsjeka.

5. **Temeljne pretpostavke za razmatranje mogućnosti međusobnog povezivanja fakulteta društvenih nauka**

Razmatranje međusobnog povezivanja institucija društvenog karaktera treba osloboditi apstraktnih formula koje ne ulaze u prethodna razmatranja realnih pretpostavki za njihovo ostvarivanje. Kao najbitnije realne pretpostavke mogle bi se označiti slijedeće:

a) tačno evidentiranje dodirnih tačaka fakulteta koje proizlaze iz njihovih planova i programa važi kao primarni preduslov za svako razmatranje integracionog procesa. Pri tome se ipak mora uvažiti činjenica da čak isti ili slični planovi ili programi još ne govore ništa bitno ni za ni protiv takvog procesa. Ako se konstatira postojanje sličnosti, treba ispitati da li takvi planovi adekvatno odražavaju položaj, mjesto i ulogu dotičnog fakulteta u sklopu univerziteta i globalne društvene zajednice; isto tako, ako postoje krupne razlike, treba i u tom slučaju ispitati da li su one opravdane i da li one fiksiraju stvarnu ulogu i položaj svakog posebnog fakulteta u društvenoj zajednici. Jasnija evidencija jednog i drugog elementa daje sigurniju pretpostavku za razmatranje oblika međusobnog povezivanja tih ustanova.

b) razmatranje prostornog okvira u kome se odvija funkcioniranje svake posebne ustanove, kao uvažavanje mogućeg prostornog okvira u kome su mogući procesi međusobnog povezivanja na raznim nivoima jeste ona materijalna pretpostavka koja čini te procese realnim i mogućim, a time logičkim i opravdanim. Govoriti o međusobno bližem povezivanju nekih ustanova koje se nalaze u prostorno odvojenim okvirima pretvara neminovno te koncepcije u prostu apstrakciju ili fizičko likvidiranje nekih od tih ustanova. A tu onda više nije riječ o međusobnom povezivanju već naprosto o likvidiranju jednih i proširivanju drugih.

c) Razmatranje gornjeg problema mora da se zasniva na poštivanju ideje sve veće društvene podjele rada i društvenih funkcija, na diferencijaciji nauka, odakle nužno proizlazi stvaranje sve većeg broja univerzitetskih ustanova i visokih škola, te posebnih naučnih institucija koje treba da odgovore postavljenim društvenim zada-

cima. S druge strane, u svim razmatranjima međusobnog povezivanja sličnih institucija treba uvažavati generalizatorske i integracione tendencije. Racionalno rješenje mora biti rezultat uvažavanja ovih protivrječnih tendencija: sve veće diferenciranje i sve veća generalizacija i integracija. Zadovoljenje naučne politike, a to znači racionalno usmjeravanje ovih dviju protivrječnih tendencija, mora biti i polazna tačka u razmatranju problema međusobnog povezivanja fakulteta društvenih nauka i ideja vodilja pri poduzimanju konkretnih mjera i cilj u prihvatanju najbolje mogućih rješenja u kraćim ili dužim vremenskim intervalima. Izbjegavanje nesazrelih i nedovoljno proanaliziranih zahvata isto tako je potrebno kao i oglašivanje na zahtjeve koji proizlaze iz procesa razvitka društva kao globalnog fenomena i procesa razvitka nauka kao njegovog jednog sektora koji daje teorijsku podlogu za fundiranje naučne politike bez koje je nemoguće zamisliti dalje usmjeravanje društveong i naučnog razvitka.

РЕЗЮМЕ

В статье обрабатываются следующие основные проблемы:

- I противоречивые тенденции в общественных движениях, с одной стороны всё большей дифференциации, а с другой интеграции;
- II процесс дифференциации отдельных наук, в особенности политических, в мировых масштабах;
- III взаимосвязь между студированием политических наук и студированием остальных общественных наук;
- IV рассмотрение взаимосвязи между факультетами общественных наук загребского университета и
- V фундаментальные предпосылки в рассмотрении возможностей взаимосвязывания факультетов общественных наук.

Развитие наук и научных учреждений соответствует в своей основе линии противоречивого развития общества. Всё большей дифференциации и интеграции общественного движения соответствует всё большая дифференциация в науках и нужда в интеграции. В основе такого процесса лежит всё большее общественное разделение труда. Этот процесс был виден уже в мире антика, но дожил он до своего полного расцвета во время развития капиталистического производства, которое опирается на науку. Сложность общественной структуры капитализма инициировала и появление новых общественных наук. Результатом такого развития логически является потребность формирования особенных научно-учебных учреждений для студирования и дальнейшего развития политических наук. В большей или меньшей степени во всём мире очень оживлёно совершается процесс формирования факультетов политических наук. Сейчас в Югославии существует один такой факультет, но предусматривается, что некоторые высшие школы политических наук перерастут в следующем школьном году в факультеты.

В процессе формирования факультетов политических наук, как отдельных учреждений, воскресают два фундаментальных вопроса: а) создание такой концепции факультета, в которой бы специфичность политических феноменов, и этим самым политических дисциплин, была на первом плане; вместе с тем надо обнаружить связь между изучением политических наук и изучением остальных общественных наук и б) точное определение потребностей на практике за кадрами по политической специальности. При этом мы должны учесть, что дальнейший процесс демократизации нашего общества, — основан на расширению и углублению общественного самоуправления, — усилит потребность за кадрами политического профиля.

Процессы интеграции возможны и нужны между факультетами общественных наук. Исходный пункт в рассмотрении таких процессов есть уважение специфичностей отдельных институций и координирование усилий в осуществлении лучшего функционирования каждого отдельного учреждения в достижении общих целей. В этом смысле возможны интеграционные процессы во всех основных областях деятельности: учебно-педагогической, научно-изобретательской, документационно-библиотечной и организационно-административной. Конкретно, формы взаимосвязывания будут зависеть от ряда обстоятельств: характера учебных планов и программ отдельных факультетов, от кадров, количества аудиторий итд.

Рассматривание проблемы взаимосвязывания и процесса интеграции должно базироваться на уважении идеи всё большего общественного разделения труда и всё большей дифференциации наук и научных институций, которые должны удовлетворить теоретическим и практическим потребностям общества. При этом в центр внимания попадает идея координирования усилий во избежание дублирования и потери интеллектуальных и материальных сил.

(Перевел Б. Полич)

SUMMARY

There are following basic problems in the article: 1) the contradictory tendency of bigger and bigger differentiation and more and more expressive integration in social moving; 2) the process of the differentiation of individual sciences, and especially political sciences in the world relations; 3) the interconnection of the study of political sciences with the study of other social sciences; 4) the consideration of the interconnections of the faculties of social sciences of the Zagreb University, and 5) fundamental suppositions in the consideration of the possibility of interconnecting of the faculties of social sciences.

Development of sciences and scientific institutions corresponds in its basis to the line of the contradictory development of society. Bigger and bigger differentiation in sciences and necessity for integration corresponds to the bigger and bigger differentiation and integration of social moving. In the ground of such a process there is bigger and bigger social division of labour.

This process was visible in the ancient age, but it was in its full blow in the development of capitalistic production which rests on science. In the same manner the complex of the social structure of capitalism has initiated the development of new social sciences, especially psychology, sociology and political sciences. As a logical result of such a development, there appears necessity to form special scientific and teaching institutions wherein we could study and develop political sciences. More or less in all the world the process of forming the faculties of political sciences is very active. Now there is only one faculty of political sciences in Yugoslavia, but we may suppose that some high schools of political sciences will turn into faculties of political sciences next year.

In the process of forming faculties of political sciences as special institutions two fundamental questions appear: a) to create the conception of such a faculty where the speciality of political phenomena and thereby political disciplines would be clearly expressed, and to see the connection of studying of political sciences and studying of other social sciences, and b) to see precisely some practical necessities for people who have political education. Speaking about that we start from the position that further development of the democratization of our society, founded upon the extension and deepening of the process of social self-government, will strengthen social necessity for qualified persons with political education.

Processes of integration between faculties of political sciences are possible and necessary. Starting-point in the consideration of such processes is in showing consideration for specific importance of individual institutions and coordination of efforts in the realization of better functioning of each institution and for attaining common ends. In this sense the processes of integration are possible in all basic fields of our activities: in teaching, scientific investigations, documentary-librarian and organizational-administrative. The forms of interconnection will depend on many circumstances: curriculums of individual institutions, personal situation on some faculties, room-possibilities, etc.

The consideration of the problems of the interconnection and process of integration must be based on respecting of the idea of bigger and bigger social division of labour, bigger and bigger differentiation of sciences and scientific institutions which have to satisfy theoretical and practical necessities of our society, where in the centre of our attention comes the idea of coordination of efforts to avoid doubling and dissipation of intellectual and material possibilities.

(Translated by S. Paleček)